

از فهرست برگه‌ای تا فهرست پیوسته

10 گام مسعودی

فهرست... فرآیندهای فهرست‌نویسی (فهرست‌نویسی توصیفی، فهرست‌نویسی موضوعی، رده بندی، کار مستند سازی، تعیین برجسته‌های مارک)... و پیشینه مستند می‌پردازد. تلاش نویسنده در این فصل فراهم آوردن چارچوبی جهت مطالعه کنترل کتابشناختی در محیط کتابخانه، به ویژه در محیط کتابخانه‌های غیر تخصصی است. تمامی مباحث این بخش در فصل‌های بعد به طور مفصل بررسی شده است.

بخش دوم درباره فهرست‌نویسی توصیفی است در پنج فصل.
فصل ۲. توسعه قواعد فهرست‌نویسی: این فصل زمینه‌ای را جهت مطالعه فهرست‌نویسی توصیفی فراهم می‌آورد. پیدایش و توسعه قواعد فهرست‌نویسی، رشد این اندیشه را به تصویر می‌کشد که استانداردسازی در برخی از فعالیتها مرتبطی برای کتابخانه‌ها دارد. امروزه فهرست‌نویسی توصیفی در ایالات متحده و بریتانیا کثیر و بسیاری از کشورهای انگلیسی زبان به طور گسترده‌ای تحت سلطه قواعد فهرست‌نویسی انگلو - امریکن (ویرایش دوم بازنگری شده سال ۱۹۹۸ که محصولی است مشترک) قرار دارد. این فصل به بررسی آخرین ویرایش و دریافت تاریخی آن می‌پردازد.

فصل ۳. توصیف کتابشناختی: اولین بخش قواعد فهرست‌نویسی انگلو - امریکن به توصیف کتابشناختی مواد کتابخانه‌ای اختصاص دارد و انواع مواد کتابخانه‌ای در قواعد انگلو - امریکن را به شرح زیر می‌آورد.

- کتاب جزوه برگه‌های چاپی
- مواد جغرافیایی
- نسخ خطی
- موسیقی
- مواد شنیداری
- فیلمهای سینمایی و ویدئویی
- مواد گرافیکی

«طی قرن‌هایی که گذشت فهرست‌های کتابخانه‌ای در محیط انگلو - امریکن راه بسی طولانی را از فهرست‌های سیاه‌برداری به فهرست‌های پیوسته کارآمد امروزی پیوسته است. تغییرات فزاینده بسیار مشهود می‌باشد. از فهرست‌های کتابی به فهرست‌های برگه‌ای و از فهرست‌های میکروفورم به فهرست‌های پیوسته» با اینکه مجله‌های انتقال اطلاعات فهرست‌نویسی تغییرات اساسی کرده است ولی محتوی یا عناصره اطلاعات کتابشناختی اساساً ثابت مانده است.

کتاب حاضر به تجزیه و تحلیل و ارائه مواد کتابخانه‌ای در قالب فهرست پرداخته است و فهرست نویسی و رده بندی کتابخانه‌ای را براساس سه ونلیفه اصلی تشریح می‌کند: ۱. فهرست نویسی توصیفی، ۲. دسترسی موضوعی، ۳. رده‌بندی. در کنار آن به کنترل مستند و نیز برداشتن پیشینه‌های فهرست‌نویسی به صورت دستی و ماشین خوان می‌پردازد. در این کتاب سعی شده است تا نیز فن‌آوری بر فهرست‌نویسی و رده‌بندی نشان داده شود. همچنین به خاطر تنوع زیاد نظام‌های پیوسته و ویژگی‌های آنها فهرست‌های پیوسته به صورت کلی مورد بحث قرار گرفته و مثالها از نظام‌های پیوسته زیادی گرفته شده است. بر آماده‌سازی رایانه‌ای اطلاعات فهرست‌نویسی در قالب‌های مارک نیز تاکید شده است.

کتاب در پنج بخش و شانزده فصل تنظیم شده است. در هر بخش بر توسعه تاریخی و اصولی که برای فهم و درک فهرست‌نویسی و رده‌بندی ضروری است تاکید شده است.

در بخش اول فصل یک شامل مقدمه کتاب است که در آن تصویری کلی از کنترل کتابشناختی و فهرست‌نویسی و رده‌بندی ارائه می‌دهد. این فصل به تعریف کنترل کتابشناختی، فهرست‌های کتابخانه‌ای، اشکال فهرست (فهرست برگه‌ای، فهرست کتابی، فهرست میکروفورم، فهرست پیوسته)، نقاط دسترسی در یک

کتاب: فهرست‌نویسی و رده‌بندی / ۱۳۸۰

- فهرست نویسی و رده‌بندی
- نویس مای جان
- مترجم: دکتر زهیر حیاتی، هاجر ستوده
- نشر کتابدار، ۱۳۷۹

با اینکه محملهای انتقال اطلاعات فهرست‌نویسی تغییرات اساسی کرده است ولی محتوی یا عصاره اطلاعات کتابشناختی اساساً ثابت مانده است.

- باگانیهای رایانه‌ای
- مصنوعات سه بعدی و کپی آثار عتیقه
- میکروفرمها
- پاندها

دومین بخش در قواعد مزبور استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی است و سپس سازمان توصیف منابع اطلاعات- علامت گذاری، سئوچ توصیف و... در پایان این فصل، نویسنده به طرح سئوالاتش می‌پردازد که جواب آنها در پیوست «ت» ارائه شده است.

فصل ۴. انتخاب نقاط بازاریابی: به نظر نویسنده نقطه بازاریابی عبارت است از یک نام، عبارت یا رمز (تک) که توصیف کتابشناختی تحت آن در یک فهرست، برگه‌آرایی می‌شود. نویسنده نقاط بازاریابی را مورد بررسی قرار می‌دهد و هر یک را توضیح می‌دهد مانند سرشناسه، انتخاب سرشناسه، انواع سرشناسه، قواعد انتخاب شناسه، تغییرات عنوان اصلی، تغییرات اشتخاص یا نالکاهی، مسئول یک اثر، شناسه‌های افزوده و... تمامی موارد پراساس قواعد انگلو- آمریکن توضیح داده شده است و نیز درباره جایگاه این بخش در فرمت مارک، در پایان این بخش تمریناتی آمده است.

فصل ۵. کنترل مستند نامها و شکلهای سرعنوانها و عنوانهای قراردادی است. اکثر کتابخانه‌ها و پایگاههای کتابشناختی دارای یک باگانی مستند هستند که از پیشینه‌های مستند مختلف تشکیل شده‌اند. فرآیند خلق این پیشینه‌ها و ایجاد و نگهداری باگانی مستند به «کنترل مستند» معروف است. در این فصل علاوه بر کنترل مستند نامها، اشکالات سرعنوانها مانند سرعنوانهای قراردادی و منفرد، سرعنوانهای اشتخاص، انتخاب عنصر شناسه، اضافه نامها مانند القاب اشراقی، قیاس و... نامهای جغرافیایی در سرعنوانها و... عنوانهای قراردادی مورد بحث قرار گرفته است. در این فصل درباره طریقه ساختن این مستندات و کنترل آنها تحت قواعد فهرست‌نویسی انگلو- آمریکن همراه

با فهرست مارک توضیح داده شده است. فصل ۶. درباره ارجاعات است که ارجاعات متقابل نیز نامیده می‌شود و برای ایجاد ارتباط بین سرعنوانهای مرتبط در فهرست و نیز به منظور دستیابی به نامها، اشکال متفاوتی از نامها و عنوانهای قراردادی که به منزله سر عنوان برگزیده نشده‌اند تهیه می‌شوند. در این فصل ضمن معرفی فصل ۲۶ قواعد انگلو- آمریکن درباره چهار نوع ارجاع توضیح می‌دهد: ۱. ارجاع «نگاه کنید» ۲. ارجاع «نیز نگاه کنید» ۳. ارجاع «نام» عنوان» ۴. ارجاع توضیحی همین ذخیره قالیهای مستند مارک را در ارجاعات بیان می‌کند. در پایان این بخش موضوعاتی را برای بحث بیشتر پیشنهاد می‌کند.

بخش سوم، دستیابی موضوعی در فهرستهای کتابخانه‌ای است در چهار فصل .

فصل ۷. درباره فهرست‌نویسی موضوعی است که ابتدا توضیحی درباره فهرست موضوعی می‌دهد. نویسنده می‌نویسد: «فهرستهای سرعنوانهای موضوعی و اصطلاحنامه‌ها نیاز به نگهداری و نظارت مداوم دارند. این امر با استفاده از یک نظام کنترل‌کننده به نظام مستند موضوعی صورت می‌پذیرد. سپس به تاریخچه دستیابی موضوعی در فهرستهای کتابخانه‌ای که خود شامل فهرست ردهای، فهرست اخص القاب، فهرست پیوسته

است می‌پردازد. پس از آن به نظامهای فهرست‌نویسی موضوعی می‌پردازد. این فصل به ابداع فهرست نویسی متمرکز از طریق برگه‌های چاپی کتابخانه کنگره و مزایای برخوردار از فهرستی استاندارد برای سرعنوانهای موضوعی می‌پردازد و دو فهرست سرعنوانهای موضوعی (۱. کتابخانه کنگره، ۲. سیرز) را در فصلهای ۸ و ۹ همراه با قالیهای مارک به طور کامل معرفی می‌کند. این دو فصل برای فهرست نویسان بسیار با اهمیت است. در پایان هر دو فصل تمریناتی داده شده است. فهرست سرعنوانهای موضوعی در زمینه‌های خاص نیز وجود دارد که معروفترین آنها فهرست سرعنوانهای موضوعی پزشکی (مش) است که در فصل ۱۰ درباره آن بحث می‌شود. در این فصل علاوه بر سرعنوانهای موضوعی پزشکی (مش) به عنوان نمونه‌ای از واژه‌نامه‌های تخصصی بر دو نظام فهرست‌نویسی موضوعی دیگر به نام «پوس» و «کمپاس» که در بریتانیای کبیر رواج یافته‌اند می‌پردازد.

بخش چهارم درباره اصول رده‌بندی است در چهار فصل.

ابتدا تعریفی از رده‌بندی داده می‌شود: «رده بندی به طور عام عمل سازماندهی علوم با نظمی روش‌مند است. رده‌بندی کتابخانه‌ای تنظیم روش‌مند موضوعی کتابها و دیگر مواد در قفسه‌ها، در فهرستها و مدخلهای نمایه به

رده‌بندی کتابخانه‌ای تنظیم روش مند موضوعی کتابها و دیگر مواد در قفسه‌ها، در فهرستها و مدخلهای نمایه به شیوه‌ای که برای کسانی که می‌خوانند یا کسانی که اطلاعات خاصی را جستجو می‌کنند مفیدترین باشد

شیوه‌ای که برای کسانی که می‌خوانند یا کسانی که اطلاعات خاصی را جستجو می‌کنند مفیدترین باشد، در هر طرح رده‌بندی برای نشان دادن رده‌ها و تقسیمات نظامی از علائم به کار برده می‌شود. استفاده هر نظام رده‌بندی در گروه به کارگیری روشهای منحصر به فرد آن نظام رده‌ای است. نظامهای رده‌بندی همدیگر دومی، کتابخانه کنگره و کتابخانه ملی پزشکی به تفصیل در فصل‌های ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ توضیح داده می‌شود. در هر فصل ابتدا به تاریخچه اصول اساسی، نشانه‌گذاری، ارزیابی، شماره‌سازی، شماره‌کتاب و... پرداخته شده و برای آشنایی بیشتر در پایان هر قسمت تمریناتی داده شده است. این بخش نیز برای کتابداران بسیار سودمند است. در فصل ۱۴ علاوه بر رده‌بندی کتابخانه ملی پزشکی نظامهای دیگری معرفی می‌شود. مانند رده‌بندی گسترش‌یاب (چارلز امی کاتلر) - رده‌بندی همدیگر جهانی - رده‌بندی موضوعی جیمز داف براون - رده‌بندی کولن (شیانی راهام ریئا رانگاتان) - رده‌بندی کتابشناختی (هنری لوین بایس). در پایان این فصل موضوعاتی برای بحث پیشنهاد می‌شود.

بخش پنجم، قالب مارک آمریکا و تولید پیشینه‌های کتابشناختی در دو فصل است. فصل ۱۵ درباره «قالبهای مارک آمریکا» است که در آن امکان خود کارسازی عملیات داخلی کتابخانه مطرح می‌شود که هدف آن چاپ داده‌های کتابشناختی توسط رایانه است. در حال حاضر چهار نوع قالب مارک وجود دارد: ۱. برای داده‌های کتابشناختی، ۲. برای داده‌های مستند، ۳. برای داده‌های رده‌بندی، ۴. برای داده‌های مربوط به موجودی. در حال حاضر پیشینه‌های ماشین خوان مارک توسط پایگاههای اطلاعاتی (ا. سی. ال. سی) «مرکز کتابخانه پیوسته»، «دبلیو. ال. ان» (شبه کتابخانه‌های واشنگتن) و مارک کتابخانه کنگره و چند پایگاه دیگر، در دسترس کتابخانه‌ها قرار دارد. حاصل کار مارک به شکلهای مختلف (نوار مغناطیسی، ارتباط پیوسته به پایگاه مارک و صفحه‌های فرشه CD-ROM) نیز در اختیار کتابخانه‌ها است. در حال حاضر تعداد زیادی از کتابخانه‌ها در سراسر جهان به شکل پیوسته به پایگاه مارک متصل شده‌اند و به طور همزمان از جدیدترین اطلاعات کتابشناختی ذخیره شده در کار فهرست‌نویسی و سازماندهی مواد خود استفاده می‌کنند. فصل ۱۶ درباره تولید پیشینه‌های فهرست‌نویسی است. این فصل به چگونگی عمل فهرست‌نویسی

کتابخانه‌هایی که دارای تسهیلات رایانه‌ای هستند می‌توانند داده‌های فهرست‌نویسی ماشین جوان در قالب مارک آمریکا را که توسط کتابخانه کنگره و سایر سازمانهای کتابشناختی صورت گرفته است، در پایگاههای فهرست محلی خود پیاده کنند و آنها را در کارهای مختلف خدمات فنی مورد استفاده قرار دهند. این فصل سازمانهای کتابشناختی را معرفی می‌کند که معروفترین آنها، سی. ال. سی است. همچنین شبکه اطلاعاتی کتابخانه‌های تحقیقاتی (آر. این)، یوناس (سیستم خود کار کتابخانه‌های دانشگاه تورنتو)، شبکه کتابخانه‌های غربی به عنوان شبکه کتابخانه واشنگتن را نام می‌برد. سپس درباره فهرست‌نویسی با کمک رایانه بحث می‌کند. در پایان این فصل نویسنده سئوالی را مطرح می‌کند: «چگونه می‌توانیم از فهرست نگهداری کنیم به طریقی که نیازهای متنوع رشته گسترده‌ای از نظامهای موجود تامین گردد و در عین حال با دوام و قابل انطباق با نظامهای آینده نیز باشد و بعضی از آنها نیز توسعه یابند؟ وی معتقد است که اینها چالش‌های آینده برای کسانی است که در زمینه فهرست‌نویسی و رده‌بندی کار می‌کنند.

در پایان شمایم الف. ب. ب. ت و ث آورده شده و سپس پاسخ تمرینها نوشته شده است. پس از آن واژه نامه انگلیسی به فارسی و فهرست منبع آمده است. نمایه فارسی برپایه واژه‌نامه‌ها نیز تهیه شده که به شماره صفحه متن ارجاع داده است.

این کتاب، کتاب جامعی است درباره موضوع فهرست‌نویسی و رده‌بندی. فصلهایی از کتاب پیش از این با مختصری تغییر بدون ذکر نویسنده اصلی با عنوان دیگر چاپ شده است. متأسفانه درباره زبان ترجمه باید گفت بسیار سنگین است به طوری که فهم مطالب را برای خواننده مشکل می‌سازد. گذشته از ترجمه مطالب برای کتابداران بسیار سودمند است و می‌تواند ابزاری برای فهرست نویسان باشد. ویژه بخشهایی که قواعد انگلو-آمریکن را به صورت موضوعی و جلاگاه خیل هر محبت آورده است.

کتاب حاضر علاوه بر دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع رسانی، برای مدرسان این رشته، به ویژه مدرسان درس فهرست‌نویسی و رده‌بندی قابل استفاده است و می‌تواند یک مرجع معرفی شود.

می‌پردازد. یعنی این که چگونه یک پیشینه به صورت فیزیکی به فهرست یا دیگر فهرستهای کتابشناختی افزوده می‌شود. عملیاتی که در افزودن اثری به مجموعه کتابخانه و تهیه و نگهداری دسترسی فیزیکی و فکری به آن اعمال می‌شود را «خدمات فنی» می‌نامند. انتخابی گردآوری، فهرست‌نویسی، صحافی و نگهداری همه بخشهایی از خدمات فنی هستند. نویسنده معتقد است که از میان این بخشها فهرست‌نویسی بزرگترین بخش خدمات فنی است و در فهرست‌نویسی هر اثری دو راه وجود دارد: ۱. حداکثر استفاده از پیشینه‌هایی است که در جاهای دیگر تهیه می‌شود مانند فهرست کتابخانه کنگره آمریکا که به آن فهرست‌نویسی استنساخی (copy cataloging) می‌گویند.

دوم فهرست‌نویسی بنیادی (original cataloging) است منحصر به مولاری می‌شود که برای آنها پیشینه‌ای خارجی وجود ندارد. در این فصل درباره انواع فهرست‌نویسی که موارد آن در بالا ذکر شد توضیح می‌دهد.

پیشینه‌های مارک روی نوار مغناطیسی: